

پیامدهای ازدواج زودهنگام در زنان شهر اهواز

شمسی پورعباسی^۱؛ جعفر کرد زنگنه^۲؛ منصور شریفی^۳

۱. دانش آموخته دکتری جمعیت‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. رایانامه

۲. نویسنده مسئول؛ استادیار جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه

۳. دانشیار جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، گرمسار، ایران. رایانامه

چکیده

ازدواج زودهنگام مساله‌ای جهانی است که با طیف وسیعی از پیامدهای بهداشتی و اجتماعی برای دختران نوجوان همراه است. موضوع مورد مطالعه در این پژوهش پیامدهای ازدواج زودهنگام در بین زنان اهواز بود بنابراین از روش کیفی رویکرد پدیدارشناسی توصیفی-تفسیری استفاده شد. جامعه‌ی مورد مطالعه زنانی بودند که سابقه ازدواج زیر سن ۱۸ سال را در شهر اهواز و روستاهای این شهر داشتند. روش نمونه‌گیری این پژوهش هدفمند بود و داده‌ها با ۲۲ مصاحبه به اشباع رسیدند. ابزار جمع‌آوری داده‌های پژوهش مصاحبه‌ی نیمه ساختاریافته بود. جهت ارزیابی کیفیت نتایج کیفی، از معیارهای اعتمادپذیری لینکن و گوبا (۱۹۸۵) استفاده شد. در تحلیل اطلاعات از الگوی تحلیل توصیفی-تفسیری سه مرحله‌ای اسمیت استفاده شد. با توجه به نتایج به دست آمده از کدگذاری مصاحبه‌های انجام شده، پیامدهای ازدواج زودهنگام شامل ۶۳ مفهوم بود که در قالب ۱۳ مقوله فرعی و ۲ مقوله اصلی بروز آسیب‌ها و مشکلات مختلف برای زنان در زندگی زناشویی (عدم قدرت تصمیم‌گیری و حل مسائل زندگی، مداخله‌ی دیگران در زندگی به دلیل سن پایین دختر و پسر، عدم شناخت و آگاهی از مسائل و مشکلات زندگی، عدم آمادگی لازم برای فرزندپروری، عدم شناخت نسبت به نحوه‌ی تعامل با همسر و اطرافیان، مشکلات روحی، مشکلات جسمی و تجربه‌ی ناخوشایند از رابطه‌ی جنسی به دلیل مشکلات روحی) و عدم تحقق خواسته‌ها و علایق فردی (عدم توانایی در ایجاد شرایط مناسب برای فرزندان و قربانی شدن آنان، عدم امکان گذراندن دوران تحصیلی و داشتن شغل، تجربه‌ی زودهنگام زندگی مشترک و حسرت تجربه‌های ویژه سن، آسایش و فراغت خاطر نداشتن و عدم توجه به ظاهر و بدن خود) دسته‌بندی شدند. همراهی و حمایت دولت و سازمان‌های مرتبط از قبیل وزارت آموزش و پرورش، بهزیستی، وزارت علوم و وزارت کشور برای مقابله با پدیده کودک همسری و بسترسازی مناسب برابری جنسیتی ضروری است. واژگان کلیدی: ازدواج زودهنگام، پیامدها، آسیب‌ها، زنان، اهواز.

مقدمه و بیان مسئله

در ۳ دهه اخیر بسیاری از سازمان های ملی و بین المللی به حقوق کودکان توجه گسترده ای داشته اند (تیسدال و کوواس-پاررا^۱، ۲۰۲۰). یکی از موارد نقض حقوق کودکان ازدواج زودهنگام است (پراکاش و همکاران^۲، ۲۰۱۹). طبق اعلام سازمان صندوق کودکان سازمان ملل متحد^۳ (۲۰۲۲)، ازدواج زودهنگام کودکان به هر ازدواج رسمی یا غیررسمی بین یک کودک زیر ۱۸ سال و یک بزرگسال یا یک کودک دیگر اطلاق می شود. اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد ازدواج کودکان را به عنوان شاخصی از نابرابری جنسیتی ذکر کرده و خواستار پایان دادن به این عمل تا سال ۲۰۳۰ است. با وجود تشدید تلاش ها برای حذف آن، ازدواج کودکان در بسیاری از نقاط جهان ادامه دارد (فن و کوسکی^۴، ۲۰۲۲). ازدواج زودهنگام می تواند عواقب خطرناکی برای هر دو جنس داشته باشد اما با این حال برای دختران مضرتر است (آرتور و همکاران^۵، ۲۰۱۸).

تخمین زده می شود که دختران زیر ۱۸ سال تقریباً ۵ برابر بیشتر از پسران زیر ۱۸ سال ازدواج می کنند و آمار دخترانی که قبل از ۱۳ سالگی ازدواج کرده اند حدود ۲۵۰ میلیون نفر است. در ایران، حداقل سن قانونی ازدواج دختران ۱۳ سال است، اما مردان می توانند با حکم قاضی با دختران زیر ۱۳ سال ازدواج کنند (یوسفی لبنی و همکاران^۶، ۲۰۲۳). در مقررات فعلی حقوق ایران، ازدواج پیش از سن ۱۳ سال برای دختران و ۱۵ سال برای پسران نیازمند رعایت شرایط اذن ولی، رعایت مصلحت و اجازه دادگاه دانسته شده است لیکن ازدواج در هیچ سنی ممنوع اعلام نشده است. ریشه این عدم ممنوعیت را باید در نظرات فقها مبنی بر جواز نکاح صغیر توسط ولی یافت. درعین حال همچنان در مقررات نظام حقوقی ایران تعارضاتی مابین سن بلوغ قانونی، سن قابلیت صحتی برای ازدواج و سن رشد دیده می شود (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹). بر اساس آمار اخیر ازدواج های رسمی ثبت شده در مرکز آمار ایران، در بهار ۱۴۰۰، تعداد ازدواج دختران ۱۰ تا ۱۴ ساله، با حدود ۳۲ درصد رشد در قیاس با آمار مشابه خود در سال ۱۳۹۹ به ۹۷۵۳ ازدواج رسیده است؛ مطابق با همین آمار، تعداد ۴۵ هزار و ۵۲۲ دختر ۱۵ تا ۱۹ ساله نیز در بهار سال ۱۴۰۰ ازدواج کرده اند (چنانی و همکاران، ۱۴۰۱). بر اساس گزارش صندوق کودکان سازمان ملل متحد (۲۰۲۰) نیز حدود ۱۷ درصد از ازدواج های انجام شده در ایران، مربوط به ازدواج دختران زیر ۱۸ سال بوده است. ۵ درصد این آمار مربوط به ازدواج های زیر ۱۵ سال و ۱۲ درصد مربوط به ازدواج های ۱۵ تا ۱۸ سال می باشد. همچنین بر اساس آمار، در مناطق روستایی ایران، کودک همسری در سنین ۱۵ تا ۱۹ سال، از ۲۰/۸۷ به ۳۲/۲۷ درصد رسیده و روند رو به افزایشی داشته است (عظیمی، ۲۰۲۰). نگاهی به آمار رسمی ثبت احوال کشور نشان می دهد که برحسب پراکندگی ازدواج کودک - دختران در استان های ایران، استان خوزستان با ۲۱۵۰ مورد ازدواج ثبت شده کودکان ۱۰ تا ۱۴ سال، رتبه ۴ کشور را به خود اختصاص داده است، در رابطه با آمار کودکان دختر زیر ۱۵ سال در استان خوزستان، در سال ۹۸ تعداد ازدواج های زیر ۱۳ سال ۳۱۶ مورد، سه مورد ازدواج ۱۱ سال و ۲۵ مورد ازدواج ۱۲ سال و ۲۸۸ مورد ازدواج ۱۳ سال ثبت شده است (شهرداری و باقری، ۱۴۰۲). اما به نظر می رسد ارقام واقعی ازدواج زودهنگام بیشتر از ارقام رسمی باشد، زیرا بسیاری از موارد ازدواج زودهنگام در خانواده ها رخ می دهد و به طور رسمی ثبت نشده است (حاجی حسنی و سیم^۷، ۲۰۱۹).

ازدواج زودهنگام دختران یک مسئله بهداشت عمومی، یک خطر اجتماعی، و یک تراژدی فردی مرتبط با مسائل سلامت روان، خطرات زایمان، و مشکلات آموزشی است (سزگین و پوناماک^۸، ۲۰۲۰، وانگ و کیائو^۹، ۲۰۲۰). آنچه در چند سال اخیر باعث شده به موضوع ازدواج در سنین پایین توجه شود، بحث های بهداشت و سلامت، به ویژه در ارتباط با بهداشت باروری و عوارض خطرناک باروری در سنین پایین برای دختران است (منسج و همکاران^{۱۰}، ۲۰۱۴). ازدواج زودهنگام همچنین دختران را از حقوق اساسی شان محروم می کند و آن ها را در معرض رفتارهای خطرناک مثل خشونت همسر، سوء استفاده و بهره برداری قرار می دهد. پژوهش ها نشان می دهد که ۲۹ درصد از دختران نوجوان متاهل، خشونت را از

¹ Tisdall & Cuevas-Parra

² Prakash et al

³ UNICEF

⁴ Fan & Koski

⁵ Arthur et al

⁶ Yoosefi Lebni et al

⁷ Hajihassani & Sim

⁸ Sezgin & Punamäki

⁹ Wang & Qiao

¹⁰ Mensch et al

سوی همسرانشان تجربه کرده اند (جوادیان و همکاران، ۱۳۹۸). بالاترین میزان حاملگی ها ناخواسته، سقط، زایمان زودرس، وزن کم نوزادان و مرگ و میر جنینی در میان دختران نوجوان دیده می شود که همبستگی شدیدی با ازدواج زودهنگام دارد (سانتیا و جیبوی^{۱۱}، ۲۰۱۵). ازدواج زود هنگام به ویژه در استان خوزستان و قوم عرب پدیده ای رایج است. علاوه بر عوامل مشترک، موارد مؤثر دیگر بر سن پایین ازدواج عبارتند از فقر اقتصادی، ترس از بی آبرویی، مقررات دینی و مذهبی، آداب و سنن، فرهنگ خانوادگی، قومی و محلی، نوع شغل و میزان تحصیلات (احمدی، ۱۴۰۰). عامل مهم دیگری که در سن ازدواج در این منطقه مؤثر است، نظام خانواده می باشد. در میان قوم عرب، هنوز نظام خانواده گسترده شایع است. در این نوع نظام خانوادگی که مسئولیت تربیت فرزندان بین همه اعضای خانواده مشترک می باشد، ازدواج در سنین پایین و درون طایفه ای پذیرفته شده است (نجفی اصل، ۱۴۰۱). در کنار تمام عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر سن ازدواج، قوانین نیز نقش مهمی بر رواج این ازدواج ها دارد؛ در واقع قوانین ایران بر امر تصمیم گیری والدین برای ازدواج فرزندان صحنه می گذارد و اجازه صریح دخالت در ازدواج فرزند را به پدر و جد پدری او داده است (حسینی پویا، ۱۳۹۷). از آنجایی که جمعیت مورد مطالعه از نظر ترکیبی جمعیتی را داراست که از نظر قومیت، زبان و فرهنگ با سایر نقاط ایران متفاوت است به نظر می رسد که در مطالعه ای جداگانه باید پیامدهای ازدواج زودهنگام در این منطقه به صورت کیفی مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف بررسی پیامدهای ازدواج زودهنگام در زنان شهر اهواز انجام شد.

پیشینه تجربی

ازدواج زودهنگام پیامدهای منفی بسیاری دارد که در مطالعات گذشته به آن اشاره شده است. یوسفی لبنی و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی عنوان کردند که مشکلات جسمی و روانی (بارداری و زایمان پرخطر، بیماری های جسمی، افسردگی و ناراحتی های عاطفی)، مشکلات خانوادگی (نارضایتی از زندگی زناشویی، تجربه مسئولیت زیاد، عدم استقلال در زندگی خانوادگی)، مشکلات اجتماعی (رفتارهای اجتماعی پرخطر، عدم دسترسی به خدمات اجتماعی و بهداشتی، انزوای اجتماعی، عدم دسترسی به شغل و فرصت های تحصیلی) و پیامدهای مثبت، از جمله دریافت حمایت های درون خانواده، بهبود شرایط زندگی، و فرصت های پیشرفت و توانمندسازی از پیامدهای ازدواج زودهنگام می باشد. مجدی و همکاران (۱۴۰۲) نیز در پژوهشی به خطر افتادن سلامتی جسمانی، فشار روانی ناشی از عدم آمادگی پذیرش نقش همسری و مادری، تداوم سنت های اجتماعی پشتیبان ازدواج زودهنگام، تجربه بیگانگی از خود در نقش همسری و نهایتاً انزوای اجتماعی را پیامدهای ازدواج زودهنگام عنوان کردند. زارعی محمودآبادی و زارعی (۱۴۰۰) به مواردی چون نقصان ارتباطی، عدم مسئولیت پذیری، عدم صمیمیت زناشویی، عدم بلوغ اجتماعی-اخلاقی، آشفتگی روانی، مخاطرات و پیامدهای طلاق، چالش تحصیلی و مشکلات بین فردی به عنوان پیامدهای ازدواج زودهنگام اشاره داشته اند. جوادیان و همکاران (۱۳۹۸) نیز از مشکلات مربوط به بارداری و زایمان سخت، ضعف مهارت های زندگی مشترک، خشونت جسمی و عاطفی، کمبود قدرت در منزل، احساس نارضایتی از زندگی و بازماندن از رشد اجتماعی را به عنوان پیامدهای ازدواج زودهنگام نام برده اند. سویانتو و همکاران^{۱۲} (۲۰۲۳) عنوان کردند دخترانی که زود ازدواج می کنند نه تنها در معرض خطر مشکلات سلامتی قرار دارند، بلکه فرصت های تحصیلی و کاری محدودی نیز دارند. در برخی موارد، ازدواج زودهنگام نیز با احتمال خشونت شریک زندگی مرتبط است. فن و کوسکی (۲۰۲۲) در نتایج تحقیق خود عنوان کردند زنانی که قبل از سن ۱۸ سالگی ازدواج می کنند، در سنین پایین تر بچه دار می شوند و در مقایسه با کسانی که در ۱۸ سالگی یا بعد از آن ازدواج می کنند، تعداد بیشتری بچه به دنیا می آورند. زنانی که در کودکی ازدواج کرده اند نیز به طور مداوم کمتر احتمال دارد در مراکز مراقبت های بهداشتی زایمان کنند. همچنین ازدواج کودکان احتمال تجربه خشونت فیزیکی از طرف همسر را افزایش می دهد و احتمال استفاده از روش های پیشگیری از بارداری را کاهش و بارداری ناخواسته و خشونت جنسی را افزایش می دهد. افوبرا و همکاران^{۱۳} (۲۰۱۷) نیز عنوان کردند ازدواج زودهنگام دختران پیامدهای بین نسلی بر رفاه فرزندان دارد و از طریق ارتباط با سایر عوامل زمینه ای، اجتماعی-اقتصادی و بیولوژیکی، ازدواج زودهنگام سبب رشد و سلامت نامناسب کودک می شود. مطالعه ای در مورد کنترل رفتاری خشونت همسر نسبت به زنان در پاکستان نشان داد که زنانی که در کودکی ازدواج کرده اند، خشونت خانگی بیشتری از جمله انواع خشونت فیزیکی و عاطفی را تجربه کردند (نصراالله و همکاران^{۱۴}، ۲۰۱۴). گودا و همکاران^{۱۵} (۲۰۱۳) نیز عنوان کردند ازدواج کودکان به طور قابل توجهی با سابقه ی بارداری های پی در پی، ناباروری، عدم استفاده از

¹¹ Santhya & Jejeebhoy

¹² Suyanto et al

¹³ Efevbera et al

¹⁴ Nasrullah et al

¹⁵ Godha et al

روش‌های مدرن پیشگیری از بارداری قبل از اولین زایمان، بارداری ناخواسته و استفاده از خدمات بهداشتی مادران مرتبط است. همچنین در زنانی که در دوره‌ی نوجوانی یا کودکی ازدواج کرده‌اند، در مقایسه با زنانی که در جوانی ازدواج کرده‌اند پیامدهای منفی بیشتری دیده می‌شود. به طور کلی ازدواج کودکان جنبه‌ی بسیار آسیب‌پذیری را در زمینه‌ی پیشگیری از بارداری و پیامدهای مرتبط با آن برای زنان به دنبال دارد. در یک مطالعه ای دیگر نتایج نشان داد ازدواج زودهنگام به طور قابل توجهی با عدم استفاده از داروهای ضد بارداری قبل از زایمان اول، باروری بالا (۳ تولد یا بیشتر) و بارداری‌های مکرر زنان (بارداری مجدد در عرض ۳ ماه پس از زایمان) مرتبط بود (راج و همکاران^{۱۶}، ۲۰۰۹).

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که پدیده ازدواج زودهنگام بیشتر در کشورهای آفریقایی و آسیایی رخ می‌دهد که مبتنی بر فرهنگ‌های سنتی می‌باشد. ازدواج زودهنگام پیامدهای منفی بسیاری را هم برای مادر و هم برای فرزندان به دنبال دارد. برجسته‌ترین پیامد ازدواج زودهنگام برای مادران کاهش سلامت و پیامدهای منفی جسمی است. همچنین فشار روانی، طلاق، خشونت جسمی، عاطفی و جنسی، بارداری‌های پی‌درپی، ناباروری، عدم استفاده از روش‌های مدرن پیشگیری از بارداری و بارداری ناخواسته از دیگر پیامدهای منفی ازدواج زودهنگام می‌باشد که می‌تواند مشکلات جدی را برای زنان ایجاد کند.

مبانی نظری پژوهش

نظریه سیستم‌ها

به اعتقاد نظریه سیستم‌های پین (۱۳۹۹)، ازدواج کودک، محصول روابط سیستم‌های گوناگون در جامعه است که می‌تواند افزایش یا کاهش پدیده کودک همسری را در پی داشته باشد؛ سیستم‌هایی چون؛ خانواده، مدرسه، فرهنگ، محله، دین، قوانین و... که نقش بسیار مهمی در جامعه‌پذیری افراد، نقش‌پذیری و به طور خاص درونی کردن این پدیده دارند. نظریه سیستم‌ها جامعه را به عنوان اجزای به هم پیوسته می‌بیند. این نظریه لازم می‌داند که رابطه بین اجزا را همانند رابطه بین یک سیستم و یا سیستم‌های دیگر اجتماعی بررسی کند. در نظریه سیستمی ازدواج کودک به منزله یک تصمیم صرفاً شخصی یا خانوادگی تحلیل نمی‌شود بلکه محصول روابط سیستم‌های گوناگون در یک جامعه است که می‌تواند افزایش یا کاهش این پدیده را در پی داشته باشد. سیستم‌های خانواده، مدرسه، محله، فرهنگ، دین، سیاست، قوانین و... از جمله سیستم‌هایی هستند که می‌توانند در این پدیده دخیل باشند و تحلیل صحیح روابط این سیستم‌ها و تأثیر آن بر بروز ازدواج زودهنگام می‌تواند به روشن‌تر شدن زوایای این پدیده یاری رساند (پین، ۱۳۹۹). در نظریه سیستمی ازدواج کودک به منزله یک تصمیم صرفاً شخصی یا خانوادگی تحلیل نمی‌شود بلکه محصول روابط سیستم‌های گوناگون در یک جامعه است که می‌تواند افزایش یا کاهش این پدیده را در پی داشته باشد. سیستم‌های خانواده، مدرسه، محله، فرهنگ، دین، سیاست، قوانین و... از جمله سیستم‌هایی هستند که می‌توانند در این پدیده دخیل باشند و تحلیل صحیح روابط این سیستم‌ها و تأثیر آن بر بروز ازدواج زودهنگام می‌تواند به روشن‌تر شدن زوایای این پدیده یاری رساند (افتخارزاده، ۱۳۹۴).

رویکردهای فمینیست‌ها

فمینیست‌ها بر این باورند که جوامع، دیدگاه مردان را در اولویت قرار می‌دهند و با زنان در این جوامع به صورت منصفانه‌ای رفتار نمی‌شود. تلاش‌ها برای تغییر این وضعیت شامل مبارزه با کلیشه‌های جنسیتی و تلاش برای فراهم‌آوری موقعیت‌های تحصیلی و شغلی برابر با مردان برای زنان است. از دیگر اهداف آنان محافظت از زنان و دختران در برابر تجاوز جنسی، آزار جنسی و خشونت خانگی تغییر در نوع پوشش و نوع نگاه جامعه به فعالیت‌های فیزیکی نیز معمولاً بخشی از جنبش‌های فمینیستی بوده‌است (ویلسون و همکاران، ۱۳۹۰). تحلیل مبانی نظری فمینیست‌ها موید این است که کودک‌همسری محصول جامعه‌پذیری و فرهنگی است که زنان جامعه را براساس آن تربیت می‌کنند. بنابراین، القای ایدئولوژی خانه‌نشینی، مطیع بودن، مهربانی، کمرویی و در واقع شخصیت تابع توسط جامعه و فرهنگ مردسالارانه عامل اصلی کودک همسری یا ازدواج زودهنگام دختران جامعه است. در واقع، براساس نظریه‌های فمینیستی عامل اصلی کودک همسری جامعه، فرهنگ و ایدئولوژی مردسالارانه جامعه است که زنان را به‌عنوان افرادی مطیع و شخصیت تابع تربیت می‌کنند و این زنان به‌جز خانه، فرزند و زیبایی به چیز دیگری علاقه ندارند و ازدواج زودهنگام حاصل همین جامعه‌پذیری، ایدئولوژی خانه‌نشینی و شخصیت تابع و مطیع دختران است که در برابر تصمیم دیگران به‌ویژه خانواده تسلیم و تن به کودک همسری یا ازدواج زودهنگام می‌دهند. براساس این نظریه‌ها هر چقدر نابرابری میان دو جنس بیشتر باشد و این نابرابری توأم با فقر مالی، بی‌سوادی والدین، جمعیت زیاد اعضای خانواده، فقر فرهنگی و عقاید قالبی جنسیتی باشد، والدین ترجیح می‌دهند که فرزندان‌شان زودهنگام ازدواج نمایند (سلحشور، ۱۳۹۹).

نظریه ی قومی - فرهنگی

فرهنگ قومی در برگیرنده ی شیوه ی کلی زندگی، زبان، ایده ها، اعتقادات، ارزش ها و الگوهای رفتاری است. مدل فرهنگی به طور گسترده ای توسط محققان برای تبیین انواع متفاوت رفتار در میان گروه های قومی مانند مشارکت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، ازدواج و خانواده و رفتار باروری به کار رفته است. نظریه های فرهنگی بر نقش ارزش ها، هنجارها و نظام های هویتی و فرهنگی در شکل گیری الگوهای ازدواج و سایر رفتارهای جمعیتی تأکید دارند. در قالب این نظریه، فرضیه هنجاری - فرهنگی به عنوان تبیین جایگزینی برای فرضیه هایی ارائه شده است که بر نقش مستقل و معنی دار هنجاری های قومی و فرهنگی بر الگوهای ازدواج تأکید دارد و بر این باور است که هنجارها، آرمان ها و اعتقادات قومی، عوامل تعیین کننده ای در الگوهای ازدواج هستند. فرضیه ی تبیین هنجاری که متکی بر ملاحظات خرده فرهنگی است، بیان می کند که الگوهای قومی متفاوت ازدواج، عمدتاً ناشی از تأثیر هنجارها و ارزش های قومی، خرده فرهنگی و بازتاب نفوذ میراث قومی - فرهنگی هستند. ارزش ها و هنجارهای منحصر به فرد قومی مربوط به ازدواج و تشکیل خانواده بیانگر تاریخ اعتقادات گروه های قومی بدون توجه موقعیت اقتصادی - اجتماعی آن ها است. بنابراین فرضیه ی هنجاری - قومی بر اهمیت نقش قومیت به عنوان عامل فرهنگی در تبیین الگوهای ازدواج، مشارکت سیاسی، اجتماعی و... تأکید دارد (عباسی شوازی و صادقی، ۱۳۸۴).

نظریه مبادله

در نظریه مبادله انسان دائماً درصدد بهره گیری از حداقل هزینه ها است. اصل جستجوی پاداش های اقتصادی، اجتماعی و روان شناختی در نهاد انسان نهفته است. طبق این نظریه تصمیم گیری برای ازدواج نوعی تصمیم به سرمایه گذاری است که در آن هزینه ها و دستاوردهای شخص ازدواج کننده در طول زمان واقعیت پیدا می کند. مضیقۀ ازدواج که یکی از عوامل مؤثر در افزایش سن ازدواج مطرح شد، از این رهیافت قابل تبیین است. با توجه به ترکیبات مبادله (عرضه و تقاضا) هر گاه در بازار ازدواج، تقاضا برای دختران بیشتر از عرضه آن باشد سبب می شود دختران در سنین پایین تری ازدواج کنند و برعکس هر گاه عرضه بیشتر از تقاضا باشد سبب بالا رفتن سن ازدواج دختران می شود و این بازار عرضه و تقاضای ازدواج است که سن ازدواج را تعیین می کند. ملاحظه می شود که در تئوری مبادله انسان ها همواره به ارزیابی هزینه ها و منافع حاصل از ازدواج می پردازند. در جوامع سنتی (روستایی) و کمتر توسعه یافته فرزندان به خصوص فرزند دختر برای والدین بیشتر نقش مصرف کننده و بار اضافی را دارد؛ بنابراین در شرایط سخت و تنگناهای اقتصادی برخی خانواده ها به فکر ازدواج دخترشان می افتند تا از هزینه ها و بار اقتصادی خانواده بکاهند. در چنین شرایطی پیشروی ازدواج یا ازدواج زودهنگام افزایش می یابد (احمدی و رضایی، ۱۳۹۴).

نظریه مدرنیزاسیون

مدرنیزاسیون فرایندی است که طی آن ارزش ها، نگرش ها، اعمال و ساختارهای اجتماعی سنتی از بین رفته و دیدگاه های مدرن جایگزین آن ها می شود (نیلسون^{۱۷}، ۲۰۰۴). مدرنیزاسیون در سطوح فردی و اجتماعی با تأثیرگذاری در زمان ازدواج انجام می شود. در میان مهم ترین عامل های مدرنیزاسیون، به گسترش فرصت های تحصیلی، تغییرات در نیروی کار و فعالیت های شغلی، اشتغال زنان و شهرنشینی می توان اشاره کرد. افرادی که در مناطق شهری زندگی می کنند به دلیل شیوه های زندگی متفاوت و نیز کنترل اجتماعی ضعیف تر، نسبت به مناطق روستایی، ازدواج شان با تأخیر انجام می شود (نیکخواه و همکاران، ۱۳۹۶). در جریان مدرنیزاسیون، خانواده محوری به فردمحوری تبدیل می شود. فرایند مدرنیزاسیون با ترجیح خانواده هسته ای، فردمحوری در مقابل خانواده محوری، بهبود موقعیت زنان، گسترش تحصیلات عمومی شهرنشینی و ازدواج های با انتخاب آزاد در سنین بالا را تشویق می کند و همچنین این فرایند با تغییر نگرش ها و ایده های افراد جامعه همراه است. بنابراین با تغییر در نگرش های حاصل از مدرنیزاسیون، سن شروع به زناشویی افراد بالاتر رفته و افراد در سنین بالاتری همسر انتخاب می کنند. با توجه به این نظریه می توان گفت در مناطق کمتر توسعه یافته یا در حال توسعه به دلیل بودن عامل های مدرنیزاسیون با پدیده پیشروی ازدواج روبه رو هستند. در این مناطق فرصت های تحصیلی و فرصت های اشتغال و شهرنشینی به شدت محدود و اغلب ازدواج ها زودتر از سن قانونی یا شرعی انجام می شود (رحیمی نامدار، ۱۳۹۸).

روش شناسی پژوهش

موضوع مورد مطالعه در این پژوهش پیامدهای ازدواج زود هنگام در بین زنان اهواز می باشد. بنابراین به علت درهم تنیدگی و ارتباط عمیق این مسئله با بستر اجتماعی - فرهنگی حوزه مطالعه از روش کیفی رویکرد پدیدارشناسی توصیفی - تفسیری برای این پژوهش استفاده شد تا تجربیات

¹⁷ Nilsson

زنان از ازدواج زودرس کشف شود. جامعه‌ی مورد مطالعه در این پژوهش زنانی بودند که سابقه ازدواج زیر سن ۱۸ سال را در شهر اهواز و روستاهای این شهر داشتند و جهت دریافت خدمت به مراکز بهداشتی درمانی مراجعه نموده یا در سامانه سبب (سامانه یکپارچه سلامت بهداشتی) ثبت شده اند. روش نمونه‌گیری این پژوهش هدفمند بود و نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. بر این اساس به منظور دستیابی به اشباع نظری با ۲۲ زن مصاحبه انجام گرفت. ابزار جمع‌آوری داده‌های پژوهش مصاحبه‌ی نیمه ساختاریافته بود و محقق به گفتگوی عمیق و ژرف با شرکت‌کنندگان درباره‌ی پدیده‌ی ازدواج زود هنگام پرداخت. جهت ارزیابی کیفیت نتایج کیفی، از معیارهای اعتمادپذیری یا قابلیت اعتماد^{۱۸} لینکن و گوبا^{۱۹} (۱۹۸۵) استفاده شد که شامل چهار معیار باورپذیری^{۲۰}، اطمینان‌پذیری^{۲۱}، تاییدپذیری^{۲۲} و انتقال‌پذیری^{۲۳} می‌باشد. مصاحبه‌ها ابتدا ضبط شد و سپس در متن پیاده شد. خود محقق نیز به عنوان ابزار تحقیق^{۲۴} عمل نمود و حاصل مشاهدات، دیدگاه‌ها، کیفیت ایجاد ارتباط محقق و یادداشت‌های فنی محقق نیز جزء اطلاعات تحقیق بود. در تحلیل اطلاعات از الگوی تحلیل توصیفی- تفسیری سه مرحله‌ای اسمیت^{۲۵} (اسمیت و همکاران، ۲۰۱۳) شامل: تولید داده‌ها، تجزیه و تحلیل داده‌ها (مواجهه‌ی اولیه؛ خواندن و بازخوانی یک مورد، تشخیص و برچسب زدن به مقوله‌ها، لیست کردن و خوشه‌بندی مقوله‌ها، ایجاد یک جدول خلاصه‌سازی) و تلفیق موارد استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج به دست آمده از کدگذاری مصاحبه‌های انجام شده، مفاهیم معایب ازدواج زود هنگام شامل ۶۳ بدست آمد که در قالب ۱۳ مقوله فرعی و ۲ مقوله اصلی دسته‌بندی شدند که در جدول ۱ گزارش شده است.

جدول ۱. مفاهیم و مقوله‌های معایب ازدواج زود هنگام

بروز آسیب‌ها و مشکلات مختلف برای زنان در زندگی زناشویی	عدم قدرت تصمیم‌گیری و حل مسائل زندگی	عدم استقلال در تصمیم‌گیری، عدم قطعیت در تصمیمات، ناتوانی در تفکیک اختلافات و مشکلات، ناتوانی در شناسایی راه حل مشکلات، ناتوانی در مدیریت زندگی، عدم رسیدن به بلوغ و ثبات فکری در سن پایین
	مداخله‌ی دیگران در زندگی به دلیل سن پایین دختر و پسر	مداخله‌ی خانواده‌ها در امور به بهانه‌ی پایین بودن سن زن و شوهر، دخالت در تربیت فرزندان، دخالت در امور مالی شوهر از سوی خانواده، اظهار نظر خانواده‌ها همسر در کوچکترین امور، اجبار به بچه دار شدن یا نشدن از سوی خانواده‌ها، عدم وجود زندگی جدا و مستقل از خانواده شوهر
	عدم شناخت و آگاهی از مسائل و مشکلات زندگی	دید محدود در زندگی، ناتوانی در همسر داری، کم تحملی زن در زندگی، بی تجربه‌ی در زندگی و تصمیمات، خام بودن در رفتار و گفتار، عدم توانایی مقابله با مشکلات زندگی
	عدم آمادگی لازم برای فرزندپروری	ناتوانی در تحمل مشکلات فرزندان، بی حوصلگی در تربیت فرزندان، ناتوانی در تربیت فرزندان
	عدم شناخت نسبت به نحوه‌ی تعامل با همسر و اطرافیان	ناتوانی در برقراری ارتباط مناسب با خانواده شوهر، مهارت پایین در ارتباط با اطرافیان، بی تجربه‌ی در ارتباط با شوهر
	مشکلات روحی	کم تحمل شدن در اختلافات با شوهر، غمگین بودن و دلزدگی از زندگی، افسردگی زن، فکر کردن به خودکشی، ناامیدی و ترس از آینده، فشار روحی بالا به دلیل سن پایین، عدم احساس خوشبختی
	مشکلات جسمی	مشکلات و دردهای جسمی، مشکلات جسمی زایمان در سن پایین، پیری زود هنگام، ناباروری به دلیل ازدواج در سن پایین
عدم تمایل به ازدواج	تجربه‌ی ناخوشایند از رابطه‌ی جنسی به دلیل مشکلات روحی	تجربه بد از رابطه‌ی جنسی، ترس از رابطه‌ی جنسی، احساس درد و تالم در رابطه‌ی جنسی، ناتوانی در مدیریت رابطه‌ی جنسی
	عدم توانایی در ایجاد شرایط مناسب برای فرزندان و قربانی شدن آنان	ازدواج فرزندان دختر در سن پایین، بد رفتاری شوهر با فرزندان، بروز مشکلات روانی در فرزندان، بی تعهدی شوهر به فرزندان، ناتوانی در حمایت مالی فرزندان، ناتوانی در فراهم کردن خواسته‌های فرزندان، ناتوانی در گرفتن حضانت فرزندان پس از طلاق، ناتوانی در دفاع از حقوق فرزندان

18 Trustworthiness

19 Lincoln & Guba

20 Credibility

21 Dependability

22 Confirmability

23 Transferability

24 Researcher as an instrument

25 Smith

عدم امکان گذراندن دوران تحصیلی و داشتن شغل	ترک تحصیل در سن پایین، ممانعت از تحصیلات دانشگاهی، عدم شکوفایی استعدادها، عدم امکان داشتن شغلی مناسب به دلیل نداشتن تحصیلات
تجربه‌ی زود هنگام زندگی مشترک و حسرت تجربه‌های ویژه سن	حسرت رفتارهای دوران بچگی، حسرت مسافرت با خانواده پدری در کودکی، حسرت خرید لباس های شیک، حسرت خوشگذرانی دوران مجردی
آسایش و فراغت خاطر نداشتن	حسرت زندگی آرام و بی‌دغدغه، آرزوی شرکت در کلاس های آموزشی، حسرت رفت و آمد با دوستان، ناکامی در رسیدن به اهداف شخصی، حسرت تامین مایحتاج زندگی
عدم توجه به ظاهر و بدن خود	عدم توجه به فرم بدن، بی توجهی به مشکلات پوستی، بدفرمی بدن به دلیل زایمان در سن پایین

بروز آسیب‌ها و مشکلات مختلف برای زنان در زندگی زناشویی: مقوله اصلی اول بروز آسیب‌ها و مشکلات مختلف برای زنان در زندگی زناشویی که شامل هشت مقوله فرعی بود.

عدم قدرت تصمیم‌گیری و حل مسائل زندگی: ازدواج زود هنگام سبب می‌شود تا دختران قبل از بلوغ فکری و کسب تجربه به زندگی مشترک وارد شوند که این موضوع سبب می‌شود تا این افراد در تصمیم‌گیری‌ها و حل مسائل زندگی با مشکل مواجه شوند. در این ارتباط نمونه شماره (۲) می‌گوید: خانم که کم سن و سال باشد درست نمیتونه تصمیم بگیره، قدرت و توانایی تفکیک اختلافات و مشکلات رو نداره و راه حل‌های اون‌ها رو هم بلد نیستش. همچنین نمونه شماره (۱۴) می‌گوید: انسان در سن پایین دچار اشتباه می‌شود و تصمیمات نادرست می‌گیرد، که بعداً راه فراری ندارد. زندگی زناشویی هیچ چیزی جز تحمل درد و رنج نیست.

مداخله‌ی دیگران در زندگی به دلیل سن پایین دختر و پسر: به دلیل پایین بودن سن پسر و دختر معمولاً در این ازدواج‌ها از سوی خانواده شوهر در برخی مسائل دخالت صورت می‌گیرد. این دخالت‌ها ممکن است در کوچکترین و شخصی‌ترین جنبه‌های زندگی زوج مانند تعداد و زمان بچه دار شدن نیز اتفاق بیفتد. در این باره نمونه شماره (۷) می‌گوید: چون سنم کمه به خودشون اجازه میدن تو زندگیم دخالت کنن، دخالت‌های بقیه افراد خانواده در امورات زندگی بدلیل سن پایین دختر انجام می‌گیرد.

عدم شناخت و آگاهی از مسائل و مشکلات زندگی: سن پایین دختران در ازدواج زود هنگام باعث می‌شود تا تجربه و دانش لازم را برای زندگی نداشته باشد و زندگی زناشویی و مسائل مربوط به آن برای وی نا آشنا و غریب باشد. در این ارتباط نمونه شماره (۱۵) می‌گوید: خیلی چیزها رو در زندگی بلد نبودم چندین سال طول کشید تا بتونم دور و بر خودم رو بشناسم، بفهمم چه چیزی و لازم دارم که یادش بگیرم. دختران معمولاً بدون تحصیلات دانشگاهی، و با دید محدود زندگی را شروع میکنند و از اطراف خود شناختی ندارند. همچنین نمونه شماره (۱۷) می‌گوید: اگر برگردیم در سن ۱۸ به بعد ازدواج میکردم چون خیلی از انتخاب‌هایی که گرفتم از سر بچگی بودو دوست نداشتم دوباره تکرار بشن، خیلی کارهایی که کردم و تصمیماتی که گرفتم بچگونه بوده مال این بود که تجربه نداشتم بلد نیستم.

عدم آمادگی لازم برای فرزندپروری: ازدواج زود هنگام اغلب با فرزندآوری در سنین پایین همراه است که سبب می‌شود تا زن در سن پایین صاحب فرزند شود که باعث می‌شود که زن در اکثر موارد آمادگی لازم را برای فرزندپروری نداشته باشد. در این ارتباط نمونه شماره (۲۱) می‌گوید: آدم بچه‌های خودش و خوب نمیتونه تحمل کنه مشکلات بچه‌هاش و خوب نمیتونه حلاجی کنه و بچه‌ها رو نمیتونه تحمل کنه، یجورایی کم طاقت و بی‌حوصله میشه و بچه درست تربیت نمیشه. نمونه شماره (۲۲) نیز می‌گوید: بچه‌داری بعد از ازدواج خیلی سخته، اصلاً نباید زود بچه‌دار شد باید زندگی رو دید و کمی زمان بگذره، شاید سن ۱۹ سالگی ازدواج میکردم که بتونم بهتر بچه‌ها رو تحمل کنم.

عدم شناخت نسبت به نحوه‌ی تعامل با همسر و اطرافیان: ارتباط با همسر و خانواده همسر و اطرافیان یکی از جنبه‌های مهم در زندگی مشترک است که در ازدواج زود هنگام به دلیل پایین بودن سن زن او شناخت و تجربه کافی را در این حوزه ندارد و سبب مشکلات مختلف برای او در تعامل و ارتباط می‌شود. در این ارتباط نمونه (۱۱) می‌گوید: نمیتونستم ارتباط صحیح و درست بین خودم و خانواده‌ی همسر ایجاد کنم؛ خب چیزی بلد نبودم، مهارتی نداشتم نمی‌دونستم چه جور با اطرافیانم رفتار کنم، یا چجوری شوهرم رو جذب خودم کنم، چجوری از من حرف شنوی داشته باشه. همچنین نمونه شماره (۱۰) می‌گوید: اکثر دخترها هنوز بلد نیستن چجوری با شوهر و خونوادش رفتار کنن و به اصطلاح زندگیشون و مدیریت کنن؛ زندگی و روابط را در سن بالاتر بهتر می‌شود مدیریت کرد. در برقراری ارتباط با اطرافیان دچار مشکل می‌شود حتی در برقراری ارتباط با همسر.

مشکلات روحی: فشارهای ناشی از زندگی مشترک که در سن پایین بر زنان تحمیل می‌شود سبب بروز مشکلات روحی جدی در این افراد می‌شود. این مشکلات گاهی به عمد و از سوی خانواده شوهر بر زن تحمیل می‌شود. در این ارتباط نمونه شماره (۱) می‌گوید: دائماً ناراحتم، کم

تحمل شدم دیگه کاسه صبرم لبریز شده و همیشه با همسرم دعوا میکنم؛ همیشه غمگینم و دلم گرفتس نه تفریحی نه مسافرتی هیچ جایی هم نمیتونم برم خب آدم همش کار خوونه و جر و بحث مادر شوهر و خواهرشوهر خب حوصلش سر میره. همچنین نمونه شماره (۵) می گوید: الله خیلی وقتا دلم بیخودی میگیره دوست دارم گریه کنم دلم میگیره، افسرده و دل مرده شدم؛ خیلی خیلی غمگینم دوست دارم خودم و بکشم و از این عذاب راحت بشم.

مشکلات جسمی: ازدواج در سن پایین و بچه دار شدن در این سن در کنار فشارهای کاری که به سبب زندگی مشترک و ازدواج بر زن وارد می شود سبب می شود تا برای زنانی که در سن پایین ازدواج کردند مشکلات جسمی زیادی ایجاد شود. در این مورد نمونه شماره (۱۸) می گوید: بارداری در سن کم خیلی سخته و خطرناکه، ناتوانی جسمی دارم دختر کم سن و سال، فشاری که بهش وارد میشه زایمان ها و بارداری ها و شب خوابیدن ها خب اینجوری اذیت میشه، فشار خونم بالاست و رحمم رو برداشتم. نمونه شماره (۱۲) نیز می گوید: زن هزار و به جور بیماری و درد میگیره، من لک صورت، سیاه شدن دورچشم، پوستم سیاه شده چاق و بد فرم شدم، تپش قلب، سردرد شدید و معده درد شدید دارم.

تجربه‌ی ناخوشایند از رابطه‌ی جنسی به دلیل مشکلات روحی: برقراری ارتباط جنسی در سن پایین سبب می شود تا زن از این ارتباط تجربه خوشایندی نداشته باشد و این تجربه با درد و ترس همراه باشد. در این ارتباط نمونه شماره (۳) می گوید: همیشه تجربه‌ام از رابطه جنسی بد بوده علاقه‌ایی به این رابطه ندارم به اینکه به من نزدیک بشه، خب تا به حدودی تاثیر همون جر و بحث روزانه‌مون هستش که روی علاقه‌ام تاثیر میذاره، به بخشیش هم ترس از رابطه جنسی و احساس درد و تالم. نمونه شماره (۱۷) نیز می گوید: تجربه‌ام از مسایل جنسی جالب نبود. اصلاً شوهرم نمیدونه من از چه رفتاری خوشم میاد از چه چیزی بدم میاد، یجورای بچه‌اس هنوز، از نظر جسمی تاثیر خاصی نداشته از نظر روحی خب احساس خلا می‌کنم، میدونی واقعیش حسودی شوهر و زندگی خانمایی رو می‌کنم که میرم براشون تو خونه‌ها کار کنم، اصلاً این باعث شده بیشتر از شوهرم زده بشم.

عدم تحقق خواسته‌ها و علایق فردی: مقوله اصلی بعدی عدم تحقق خواسته‌ها و علایق فردی بود که شامل پنج مقوله فرعی بود.

عدم توانایی در ایجاد شرایط مناسب برای فرزندان و قربانی شدن آنان: ازدواج زودهنگام و فرزندآوری در سنین پایین سبب می شود تا زن توانایی مدیریت صحیح زندگی را نداشته باشد و فرزندان این افراد نیز دچار آسیب شوند. در این ارتباط نمونه شماره (۱۴) می گوید: ای کاش میتوانستم درآمد خانوادگی‌ام را بالا ببرم، تا بگذارم خوب درس بخوانند همگی تحصیلات عالیه پیدا کنند و شغل خوبی پیدا کنند و مجبور نیاشم دخترام را زود شوهر بدهم و آنها هم قربانی ازدواج من و مشکلات مادی ازدواج من شدند. نمونه شماره (۱۶) نیز می گوید: پسرم فدای اشتباه من و وضعیت زندگی منم شد او بدبخت مجبور با نامادری زندگی کند ولی من دیگر توان ادامه رو نداشتم من همیشه دغدغه و فکرم درگیر زندگی و پسرم بود. من از همسر اولم جدا شدم اما کماکان بفکر پسرم هستم.

عدم امکان گذراندن دوران تحصیلی و داشتن شغل: اغلب زنانی که در سن پایین ازدواج کرده اند قادر به ادامه تحصیل نبوده اند و به همین دلیل قادر به داشتن شغل رویایی خود نبوده اند. در این ارتباط نمونه شماره (۱۹) می گوید: علاقه زیادی به درس و مدرسه داشتم دوست داشتم درس بخونم دیپلم بگیرم و وارد دانشگاه بشم؛ دوست داشتم مثل خانم‌های تحصیل کرده برای درس بخونم و وارد اجتماع بشم. خیلی دوست داشتم پزشک شوم و استعداد زیادی دارم ولی نه تنها پزشک نشدم بلکه مانع پیشرفت در همه‌ی حیطه‌ها شد. درگیر شدن با مسائل خانواده و زندگی انسان را از پیشرفت تحصیلی و شغلی و شکوفایی استعدادها قدری دور می‌کند. همچنین نمونه شماره (۱۸) می گوید: دوست داشتم با مدرکم کار پیدا کنم و روی پای خودم وایسم. من شغل معلمی و خیلی دوست داشتم و کارکردن با بچه‌هارو دوست دارم، بخاطر بی‌مدرکیم حتی نشد داخل یه مهدکودک کار کنم هرچا رفتم فقط شغل خدماتی و نظافتچی بهم دادن.

تجربه‌ی زودهنگام زندگی مشترک و حسرت تجربه‌های ویژه سن: با ازدواج زودهنگام زنان خیلی زود زیر بار مسئولیت های زندگی مشترک قرار می گیرند و نمی توانند مانند افرادی که ازدواج نکرده اند تجربیات لذتبخش نوجوانی و جوانی را تجربه نمایند. نمونه شماره (۱۳) در این ارتباط می گوید: دوست داشتم بچگی کنم با خانواده‌ام مسافرت برم. دوست داشتم شادی کنم و خوش بگذرونم. جوونی نکردم و خوش نگذرونم و خیلی زود تبدیل به یه خانم جا افتاده شدم. نمونه شماره (۱۴) نیز می گوید: دوست داشتم بخرم، بیوشم، درس و بخونم، خوب بخوابم با پدر و مادرم برم تفریح و گردش و مسافرت با خواهر برادرانم بریم جاهای مختلف.

آسایش و فراغت خاطر نداشتن: بیشتر زنانی که در سن پایین ازدواج می کنند بیان می کنند که به دلیل مشکلات زیادی که در زندگی مشترک از سن پایین تجربه کرده اند در زندگی آسایش نداشته اند و قادر به انجام کارهای مورد علاقه خود در زندگی نبوده اند. در این ارتباط

نمونه شماره (۳) می گوید: دوست داشتم دوره‌های آموزشی برم مثل خیاطی و گلدوزی، کلاس‌های مختلف برم باشگاه برم؛ کاش آزاد بودم با دوستی کسی رفت و آمد می‌کردم؛ دوست دارم به دل سیر بخوابم و دغدغه چیزی و نداشته باشم. نمونه شماره (۷) نیز می گوید: دوست داشتم زندگی آروم و بی‌دغدغه‌ایی داشته باشم، جوونی کنم و به دل خودم برسم؛ (می‌خواستم آزاد باشم و چیزهایی و که دوست دارم بخرم، راحت بخوابم راحت بخورم).

عدم توجه به ظاهر و بدن خود: زنانی که در سن پایین ازدواج می کنند اغلب در سنین بالاتر از وضعیت بدنی خود ناراضی هستند. آن‌ها احساس می کنند که زود پیر شده اند و اندام آن‌ها در گذر زمان دیگر جذابیتهایی ندارد. آن‌ها بیان می کنند که در سنین پایین آگاهی مراقبت از زیبایی خود را نداشته اند. در این ارتباط نمونه شماره (۱۵) می گوید: اگر فکر الان و داشتم می‌تونستم بیشتر بخودم برسم و بیشتر بخودم فکر کنم. تو اون سن نمیدونستم چکار باید بکنم که پوستم خراب نشه یا پوست بدنم و شکمم چروک نشه؛ دلم می‌خاد هیکل و اندامم مثل دوران مجردیم باشه.

بحث و نتیجه گیری

با نگاهی اجمالی به نظریه‌های مدرنیزاسیون و تحلیل جنسیتی میتوان استنتاج نمود که کشور ایران به عنوان یک کشور درحال توسعه در همه‌ی ابعاد به ویژه ابعاد اجتماعی و فرهنگی دچار ضعف‌ها و نواقص بسیاری است به طوری که مهم‌ترین فاکتورهای مدرنیزاسیون شامل فردمحوری، گسترش فرصت‌های تحصیلی، تغییرات در نیروی کار و فعالیت‌های شغلی، اشتغال زنان، بهبود موقعیت زنان، گسترش تحصیلات عمومی و ازدواج‌های با انتخاب آزاد و تشکیل خانواده در سنین بالاتر در مناطقی از کشور، همچنان شکل نگرفته است و جوامع به طور سنتی همراه با ارزش‌ها، آداب و رسوم خاص و تفکرات قالبی، اداره می‌شود. از جمله عواملی که زنان از آن ابراز نارضایتی کرده‌اند ناآگاهی و بی‌تجربگی در سن پایین، نسبت به زندگی زناشویی است. در این مطالعه، زنان بیان نموده‌اند که از شرایط خود ناراضی‌اند چراکه علاقه‌ای به شوهر خود ندارند و دوست داشتند با انتخاب خود و بدون اجبار و اصرار، با فرد مورد علاقه‌ی خود ازدواج می‌کردند. در این ارتباط قیومی لاری (۱۳۹۸) عنوان می کند که اجبار به ازدواج، پذیرش اجباری شرایط و حاکمیت رسوم از پیامدهای ازدواج زودهنگام می باشد. شغل مرد به دلیل نداشتن تحصیلات بالا، مناسب نیست و درآمد مرد برای تامین مخارج زندگی کافی نیست. در مواردی وجود اختلاف سنی با همسر نارضایتی‌هایی را برای زن ایجاد کرده است. به عقیده آنان، مردان مسن بی‌حوصله و کم طاق هستند و مردان جوان ناپخته و بی تجربه هستند.

تمامی افراد، تجربه‌ی زندگی با خانواده‌ی شوهر را داشته و معتقدند که مادرشوهر (در مواردی خواهر شوهر)، حتی در جزئی‌ترین مسائل زندگی‌شان مداخله می‌کنند و آنان را وادار به انجام کارهای سنگین و دور از توان، می‌کنند و حتی رفتارهای توهین‌آمیز و تحقیرکننده با آن‌ها دارند از این‌رو زنان خواهان زندگی مستقل و حتی دور از دسترس خانواده شوهر هستند. همچنین، به گفته‌ی آن‌ها، درگیری زیاد با مسائل زندگی (زایمان‌های متعدد، نظافت، آشپزی، بچه‌داری و پرورش فرزند)، فرصت استراحت، تفریح و رسیدگی به خود را به آنان نمی‌دهد. آن‌ها همواره در طول زندگی پرمشقت خود بایستی مطیع و تابع اوامر شوهر و خانواده شوهر باشند و زن از هیچ عزت و احترامی برخوردار نیست. براساس گفته‌ها میتوان بیان نمود که زنان به دلیل فرصت نداشتن بعد از ازدواج و اجازه ندادن شوهر، امکان پیگیری علایق خود همانند ادامه و تکمیل فرایند تحصیل را ندارند و این موضوع باعث عدم امکان یافتن شغل مناسب و کسب استقلال مالی زن می‌شود.

زنان همواره به صورت‌های مختلف بیان نموده‌اند که برای زندگی خود هیچ قدرت انتخاب و اختیاری ندارند و همواره نادیده گرفته می‌شود. در هر مقطعی از زندگیشان، افراد دیگر (بزرگ ایل، پدر، شوهر، پدرشوهر، برادر شوهر) برای آنان تصمیم می‌گیرند؛ زمانی که در خانه پدری هستند به دلیل آداب و رسوم اشتباه و قدیمی برای پیشگیری (از) یا رفع مشکل، دختر بایستی ازدواج کند و افراد تصمیم‌گیرنده به عواقب احتمالی تصمیم‌شان برای دختر بی‌توجه‌اند؛ زمانی که او را شوهر می‌دهند، بایستی شرایط زندگی را با تمام سختی‌ها و مصائب تحمل و حفظ کند چراکه همواره از زن انتظار سازش و تحمل نامایمات زندگی مشترک دارند و جدایی از همسر موردپسند طایفه نیست و در صورت عدم سازگاری، مرد اجازه دارد همسر دیگری اختیار کند و هرگونه رفتار ناشایستی با او داشته باشد. در این ارتباط فرهنگ و همکاران (۱۳۹۹) عنوان می کنند که ازدواج در سنین پایین، زنان را با بی‌قدرتی در زمینه فردی و تعاملی در روابط زناشویی روبرو می‌کند و کنش آنان در مقابل مسئله بی‌قدرتی به شکل پنهان کاری، طلاق، سازگاری و سکوت اجباری رخ می‌دهد. دست و پنجه نرم کردن با مشکلات مختلف در طول زندگی موجب بروز بیماری‌های روانی و جسمی در زنان شده‌است. بنابراین در این نوع زندگی‌های ایل، تنها زن است که تمامی حقوق فردی، اجتماعی‌اش نادیده گرفته می‌شود.

مطابق با گفته‌های مصاحبه شونده‌ها، دختران در سنین پایین در اخذ تصمیم‌گیری درست و حل مسائل زندگی به شدت ناتوان هستند و این امر موجب می‌شود که دیگران در زندگی آنان مداخله کنند. همچنین، آن‌ها در این سن توان جسمی و روانی لازم برای پرورش فرزند ندارند و قادر به

درک مشکلات فرزندان نیستند. در نحوه تعامل و ارتباط نیز با مشکل مواجه‌اند و شناختی از برقراری رابطه‌ی درست و موثر با شوهر و اطرافیان ندارند. مجدی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود به عدم‌آمدگی پذیرش نقش همسری و مادری و زارعی محمودآبادی و زارعی (۱۴۰۰) به مواردی چون نقصان ارتباطی، عدم مسئولیت‌پذیری به عنوان پیامدهای ازدواج زود هنگام اشاره داشتند. زنان اذعان داشتند که بچه‌هایشان نیز تاوان مشکلاتی که گریبان گیر آنان شده را می‌دهند و زندگی خوب و خوش را تجربه نمی‌کنند. چراکه؛ فرزندان شاهد بدبختی مادرشان، اختلافات والدین و مشکلات مالی هستند. افویرا و همکاران^{۲۶} (۲۰۱۷) نیز عنوان کردند ازدواج زود هنگام دختران پیامدهای بین نسلی بر رفاه فرزندان دارد و از طریق ارتباط با سایر عوامل زمینه‌ای، اجتماعی-اقتصادی و بیولوژیکی، ازدواج زود هنگام سبب رشد و سلامت نامناسب کودک می‌شود. اغلب آنان، فراهم نشدن شرایط برای طی کردن دوران تحصیلی و شاغل بودن در حرفه‌ای مناسب و مورد علاقه‌ی خود را از معایب ازدواج زود هنگام عنوان کرده‌اند. ازدیگر موارد مطرح شده به عنوان معایب ازدواج زود هنگام، عدم گذراندن تجارب ویژه سن یک دختر نوجوان و جوان (مانند بچگی کردن، گردش، تفریح و خوشی کردن، با دوستان وقت گذراندن) و به سرعت وارد مسائل دوران بزرگسالی شدن (مانند زایمان و بارداری) می‌باشد. پورابراهیم (۱۳۹۷) نیز عنوان کرد محرومیت از کودکی بدنال مادری زودرس، عدم آمادگی روانی برای مادری و تجربه آسیب جسمی ناشی از مادری زود هنگام از جمله پیامدهای منفی ازدواج زود هنگام است. جوادیان و همکاران (۱۳۹۸) در این ارتباط عنوان می‌کنند که بازماندن از رشد اجتماعی از پیامدهای ازدواج زود هنگام است. دختران به هنگام ازدواج تقریباً هیچ آسایشی و آزادی خاطری ندارند و حتی تجربه‌ی خواب راحت و کافی را ندارند و نیز نمی‌توانند به فکر ظاهر و اندام خود باشند. همچنین، آنها به شدت احساس بی‌قدرتی می‌کنند زیرا همواره دیگران در تمام مراحل زندگی برای آنها تصمیم می‌گیرند و هیچ اختیاری ندارند و همیشه بایستی مطیع باشند. میتوان اینگونه استنباط نمود که زمینه‌های فرهنگی، شامل فرهنگ فراگیر ازدواج پرستی و مردسالاری نقش بسیار مهمی در ازدواج زود هنگام دختران در شهرستان اهواز دارد.

مشارکت‌کنندگان همواره از مداخله‌های خانواده‌ها در زندگی‌شان گلایه داشتند و آن را مسبب بسیاری از مشکلات زندگی زناشویی می‌دانستند. این زنان در طول زندگی تجربه‌ی زندگی با خانواده شوهر داشتند و بسیاری حتی با گذشت چند سال از زندگی مشترک هنوز مستقل نشده بودند و تحمیل وظایف سنگین و زیاد توسط مادرشوهر، در خانه، آنان را به شدت رنج می‌داد. اغلب آنها از جانب شوهر یا خانواده شوهر (مادرشوهر، خواهرشوهر) آسیب‌های روحی و جسمی بسیاری دیده بودند و احساس خوشبختی نمی‌کردند. یوسفی لبنی و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی عنوان کردند که مشکلات جسمی و روانی یکی از پیامدهای ازدواج زود هنگام در زنان است. در این نوع جامعه قومیتی مانند یک میدان نبرد، برخی سلطه‌گر (بزرگان قوم، مردان) و برخی تحت سلطه‌اند (زنان و کودکان). سلطه‌گر با بهره‌گیری از آداب و رسوم و قواعد و ارزش‌های درونی شده و استفاده از سرمایه‌های اقتصادی و نمادین سعی بر حفظ موقعیت خود می‌کند. در جامعه سنتی- قومیتی دختران کنشگر بر اساس عادت‌واره‌های درونی شده که از طریق کنش متقابل اجتماعی با تکرار و تقلید شکل گرفته، اقدام به کنش‌های سنتی و ارزشی وبری می‌کنند؛ و ناآگاهانه و به اجبار برای پیروی از سنن اجتماعی قوم خود، به ازدواج زود هنگام تن می‌دهند. سنت ازدواج زود هنگام دختران دارای ارزشی است که دختر (کنش‌گر) بدون اعتنا به پیامدهای قابل پیش‌بینی عمل، بدون چون چرا خود را مکلف به رعایت آن می‌کند تا در خدمت یک هدف و آرمان که نشأت گرفته از آداب رسوم فرهنگ بومی است؛ باشد.

منابع

- احمدی کامیل (۱۴۰۰). چالش‌های ازدواج زود هنگام در ایران از منظر حقوقی و دینی، مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (دانشگاه تاکستان)، ۷، (۲)، ۵۱-۲۸.
- احمدی وکیل و رضایی انیس (۱۳۹۴). بررسی پیش‌رسی ازدواج در استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰. فصلنامه جمعیت، ۲۲ (۹۴-۹۳)، ۸۱-۹۴.
- افتخارزاده، سیده زهرا (۱۳۹۴). تجربه زیسته زنان در ازدواج زود هنگام. پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۲ (۳)، ۱۵۶-۱۰۸.
- پورابراهیم گل کلایه خاطره (۱۳۹۷). پدیدارشناسی مادری زنان دارای تجربه ازدواج زود هنگام در قوم شاهپوند، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه دانشگاه شاهد.
- پین، مالکوم (۱۳۹۹). نظریه نوین مددکاری اجتماعی، (ترجمه طلعت الهیاری و اکبر بخشی‌نیا)، چاپ دوم، تهران: داتره.

- جوادیان سیدرضا، شمالی احمدآبادی الهام، ترکاشوند مرادآبادی محمد و عابدی محدثه (۱۳۹۸). زمینه‌ها و پیامدهای ازدواج زود هنگام دختران ۱۳ تا ۱۶ ساله (شهرستان اردکان، یزد). *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، ۱۳(۴) (دومین ویژه نامه یزد)، ۵۴-۳۱.
- چنانی فاطمه، رضایی فرد فاطمه، جلالی فاطمه و جهانگیری، سارا (۱۴۰۱). بررسی علل و آسیب های کودک همسری، مطالعات فرهنگ و هنر، ۷(۱)، ۱۰۵-۱۱۴.
- حسینی پویا، سیدمحسن (۱۳۹۷). کودک همسری. وکیل مدافع، ۸(۱۷)، ۱۱-۱۶.
- رحیمی نامدار نگار (۱۳۹۸). بررسی جامعه‌شناختی گرایش به کودک همسری و عوامل مرتبط با آن در بین دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم ناحیه سه تبریز، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز.
- زارعی محمود آبادی حسن و زارعی فاطمه (۱۴۰۰). علل و پیامدهای ازدواج زود هنگام و وقوع کودک همسری در دانش‌آموزان دختر استان یزد (طلاق دانش آموزی): مطالعه داده بنیاد. *طلوع بهداشت*، ۲۰(۳)، ۲۷-۱۲.
- سلحشور، ندا (۱۳۹۹). بررسی عوامل اجتماعی موثر بر ازدواج زود هنگام (کودک همسری) زنان در شهرستان تالش. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد علوم اجتماعی، موسسه آموزش عالی کوشیار.
- شهریاری مرضیه و باقری معصومه. (۱۴۰۲). پدیدارشناسی تجربه زیسته کودک- زنان ازدواج کرده در حوزه هنجارهای اجتماعی و ازدواج زود هنگام. *مطالعات زن و خانواده*، ۱۱(۲)، ۱۳۴-۱۵۶.
- عباسی شوازی محمد جلال و صادقی، رسول (۱۳۸۴). قومیت و الگوهای ازدواج در ایران. *پژوهش زنان*، ۳(۱)، ۴۷-۲۵.
- فرهمنده مهناز، دانافر فاطمه و پورابراهیم محبوبه (۱۳۹۹). واکاوی تجارب زناشویی کودک همسری: در هم آمیختگی عاطفی-فکری و بی قدرتی، پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، شماره ۱۷، ۱۱۵-۱۴۵.
- قیومی لاری افسانه (۱۳۹۸). تجربه‌ی زیسته‌ی زنان در ازدواج زود هنگام: مورد مطالعه شهر گراش، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- مجدی علی اکبر، کرمانی مهدی، برادران کاشانی زهرا و خدمتی بقمچ فاطمه (۱۴۰۲). تجربه زیسته زنان از پدیده ازدواج زود هنگام: یک بررسی کیفی. *خانواده پژوهی*، ۱۹(۲)، ۱۹۷-۲۱۵.
- موسوی زینب، شریعتی الهام و مظفری سبینی خدیجه. (۱۳۹۹). بررسی فقهی - حقوقی سن ازدواج در حقوق ایران. *مطالعات زن و خانواده*، ۸(۳)، ۲۸-۹.
- نجفی اصل زهره. (۱۴۰۱). مطالعه کیفی سلامت اجتماعی زنان کودک همسر (مطالعه موردی: شهر اهواز). *زن و جامعه*، ۱۳(۵۰)، ۱۹۷-۲۱۲.
- نیکخواه هدایت‌الله، فانی مریم و اصغرپور ماسوله، احمدرضا (۱۳۹۶). سنجش نگرش دانشجویان نسبت به ازدواج و عوامل موثر در آن. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۸(۳)، ۹۹-۱۲۲.
- ویلسون جیمز و همکاران (۱۳۹۰). فمینیسم در آمریکا تا سال ۲۰۰۳، ترجمه سمانه مدنی، زینب فرهمندزاد، معصومه محمدی، مسعود اکبریه، فرزانه دوستی، پروین قائمی، تهران: دفتر نشر معارف (وابسته به نهاد نمایندگی مقام رهبری در دانشگاه).
- Arthur, M., Earle, A., Raub, A., Vincent, I., Atabay, E., Latz, I., ... & Heymann, J. (2018). Child marriage laws around the world: Minimum marriage age, legal exceptions, and gender disparities. *Journal of women, politics & policy*, 39(1), 51-74.
- Azimi, K. (2020). The trend of girl child marriage in Iran based on national census data. *Sexual and reproductive health matters*, 28(1), 1820655.
- Boyce, S. C., Brouwer, K. C., Triplett, D., Servin, A. E., Magis-Rodriguez, C., & Silverman, J. G. (2018). Childhood experiences of sexual violence, pregnancy, and marriage associated with child sex trafficking among female sex workers in two US-Mexico border cities. *American journal of public health*, 108(8), 1049-1054.
- Efevbera, Y., Bhabha, J., Farmer, P. E., & Fink, G. (2017). Girl child marriage as a risk factor for early childhood development and stunting. *Social Science & Medicine*, 185, 91-101.
- Fan, S., & Koski, A. (2022). The health consequences of child marriage: a systematic review of the evidence. *BMC public health*, 22(1), 309.
- Hajihassani, M., & Sim, T. (2019). Marital satisfaction among girls with early marriage in Iran: Emotional intelligence and religious orientation. *International journal of adolescence and youth*, 24(3), 297-306.
- Le Strat, Y., Dubertret, C., & Le Foll, B. (2011). Child marriage in the United States and its association with mental health in women. *Pediatrics*, 128(3), 524-530.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. sage.

- Mensch, B. S., Soler-Hampejsek, E., Kelly, C. A., Hewett, P. C., & Grant, M. J. (2014). Challenges in measuring the sequencing of life events among adolescents in Malawi: a cautionary note. *Demography*, 51(1), 277-285.
- Nasrullah, M., Muazzam, S., Bhutta, Z. A., & Raj, A. (2014). Girl child marriage and its effect on fertility in Pakistan: findings from Pakistan Demographic and Health Survey, 2006–2007. *Maternal and child health journal*, 18, 534-543.
- Nilsson, M. (2004). The paradox of modernity: A study of girl discrimination in Urban Punjab, India. Master thesis, Lund University.
- Prakash, R., Beattie, T. S., Javalkar, P., Bhattacharjee, P., Ramanaik, S., Thalinja, R., ... & Isac, S. (2019). The Samata intervention to increase secondary school completion and reduce child marriage among adolescent girls: results from a cluster-randomised control trial in India. *Journal of global health*, 9(1).
- Raj, A., Saggurti, N., Balaiah, D., & Silverman, J. G. (2009). Prevalence of child marriage and its effect on fertility and fertility-control outcomes of young women in India: a cross-sectional, observational study. *The lancet*, 373(9678), 1883-1889.
- Santhya, K. G., & Jejeebhoy, S. J. (2015). Sexual and reproductive health and rights of adolescent girls: Evidence from low-and middle-income countries. *Global public health*, 10(2), 189-221.
- Sezgin, A. U., & Punamäki, R. L. (2020). Impacts of early marriage and adolescent pregnancy on mental and somatic health: the role of partner violence. *Archives of women's mental health*, 23(2), 155-166.
- Smith, J. A., Flowers, P., & Osborn, M. (2013). Interpretative phenomenological analysis and the psychology of health and illness 1. In *Material discourses of health and illness* (pp. 68-91). Routledge.
- Speizer, I. S., & Pearson, E. (2011). Association between early marriage and intimate partner violence in India: a focus on youth from Bihar and Rajasthan. *Journal of interpersonal violence*, 26(10), 1963-1981.
- Suyanto, B., Sugihartati, R., Hidayat, M. A., Egalita, N., & Mas'udah, S. (2023). The causes and impacts of early marriage: the ordeal of girls in East Java, Indonesia. *Sociologia, Problemas e Práticas*, 71-94.
- Tisdall, E. K. M., & Cuevas-Parra, P. (2020). Challenges for children's participation: Child activism for ending child marriage. *Children and Youth Services Review*, 108, 104568.
- Unicef (2020). global databases-Child marriage is a violation of human rights, but is all too common, Retrieved from: <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>
- UNICEF. (2022). Global database – Child marriage, Retrieved from <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>.
- Wang, Y., & Qiao, J. (2020). Trends and social determinants of adolescent marriage and fertility in China. *The Lancet Global Health*, 8(7), e873-e874.
- Yoosefi Lebni, J., Solhi, M., Ebadi Fard Azar, F., Khalajabadi Farahani, F., & Irandoost, S. F. (2023). Exploring the consequences of early marriage: a conventional content analysis. *INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing*, 60, 00469580231159963.

Consequences of early marriage in Ahvaz women

Shamsi Pour Abbasi¹; Jafarkord Zanganeh^{*2}; Mansoor Sharifi³

1. PhD graduated in Demography, Islamic Azad University, Science and Research Unit, Tehran, Iran.
2. Responsible author; Assistant Professor of Demography, Department of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran.
3. Associate Professor of Demography, Department of Social Sciences, Islamic Azad University, Garmsar Branch, Garmsar, Iran.

Abstract

Early marriage is a global problem with a wide range of health and social consequences for adolescent girls. The topic studied in this research was the consequences of early marriage among Ahvaz women, therefore, the qualitative method of descriptive-interpretive phenomenological approach was used. The studied population were women who had a history of marriage under the age of 18 in the city of Ahvaz and its villages. The sampling method of this research was purposeful and the data was saturated with interviews. The research data collection tool was a semi-structured with 22 interview. In order to evaluate the quality of the qualitative results, the reliability criteria of Lincoln and Guba (1985) were used. Smith's three-stage descriptive-interpretive analysis model was used in data analysis. According to the results obtained from the coding of the conducted interviews, the consequences of early marriage included 63 concepts in the form of 13 subcategories and 2 main categories of the occurrence of various injuries and problems for women in married life (lack of power to make decisions and solve life issues, interference Others in life due to the young age of sons and daughters, lack of knowledge and awareness of life's issues and problems, lack of necessary preparation for parenting, lack of knowledge about how to interact with the spouse and people around, mental problems, physical problems and unpleasant experience of sex. The reason for mental problems) and the failure to fulfill individual desires and interests (the inability to create suitable conditions for children and their victimization, the inability to complete an education and have a job, the early experience of joint life and the longing for age-specific experiences, comfort and leisure) not having and not paying attention to one's appearance and body) were categorized. The support and support of the government and related organizations such as the Ministry of Education, Welfare, Ministry of Science and the Ministry of Interior is necessary to deal with the phenomenon of child marriage and to create a suitable platform for gender equality.

Key words: early marriage, consequences, injuries, women, Ahvaz